

Հաստատում եմ

Հայաստանի պառլամենտի պոլիտեխնիկական համալսարանի գիտության գծով պրոռեկտոր Ա.Խ. Գրիգորյան

M. Arsen
«27» 12 2023թ.

Առաջատար կազմակերպության

ԿԱՐԾԻՔ

Ը.00.08 «Տնտեսության մաթեմատիկական մոդելավորում» մասնագիտությամբ տնտեսագիտության թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման համար ներկայացված Սոնա Քաջիկի Գրիգորյանի «Առևտրային բանկերի գործունեության արդյունավետության գնահատման հիմնահարցերը» թեմայով ատենախոսության վերաբերյալ

Ատենախոսության թեմայի արդիականությունը

«Քանակային համակարգը համարվում է երկրի ֆինանսական համակարգի կարևոր բաղադրիչներից մեկը: Այս համատեքստում բանկերի շահութաբերությունը շատ կարևոր է երկրի տնտեսության համար: Շահութաբեր և արդյունավետ բանկային համակարգ ունեցող տնտեսությունը կայուն է և ավելի ունակ դիմակայելու ֆինանսական ճգնաժամերին: Բանկի արդյունավետության չափումը ֆինանսական ոլորտում թե՛ քննարկվող հարցերից մեկն է: Բանկերի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ դրանց գործունեությունը կապված է անորոշության, ռիսկերի հետ, ուստի բանկերը ակտիվորեն փնտրում են գործունեության կազմակերպման արդյունավետ մեթոդներ և հնարավորություններ: Քանի որ արդյունավետությունն ու մրցակցությունը չեն կարող ուղղակիորեն դիտարկվել, ատենախոսությունում պարզ ցուցիչների և բարդ մոդելների տեսքով մշակվել և օգտագործվել են տարբեր անուղղակի չափումներ ինչպես տեսականորեն, այնպես էլ գործնականում: Հետևաբար, ատենախոսության թեման, որը նվիրված է բանկի գործունեությունը բնութագրող որոշող գործոնների ուսումնասիրությանը և անորոշության և տեղեկատվության պակասի պայմաններում բանկի արդյունավետությունը գնահատելու մոդելների ընտրությանը, համարվում է կարևոր և ներկայումս Հայաստանի բանկային համակարգի զարգացման հիմնական խնդիրներից մեկը: Ատենախոսության թեմայի արդիականությունը պայմանավորված է

վերոշարադրված եզրահանգումներով, ինչից էլ բխում է էմպիրիկ վերլուծությունների անհրաժեշտությունը:

Ատենախոսության նպատակը և հիմնական խնդիրները

Ատենախոսության նպատակն է առևտրային բանկի ֆինանսական գործունեության առանձնահատկությունների ուսումնասիրության հիման վրա բանկերի արդյունավետության գնահատման և բարելավման գործոնների բացահայտումը, ինչպես նաև բանկերի արդյունավետության գնահատման նոր մեթոդների առաջարկումը: Վերոնշյալ նպատակին հասնելու համար առաջադրվել և լուծվել են հետևյալ խնդիրները՝

- ուսումնասիրել առևտրային բանկի գործունեությունը բնութագրող հիմնական գործոնները:
- հիմնվելով նկարագրական վիճակագրության ուսումնասիրության վրա՝ որոշել առևտրային բանկի ֆինանսական որոշող գործոնների կառուցվածքը:
- բազմագործոն էկոնոմետրիկ մոդելների կիրառմամբ բացահայտել ֆինանսական գործոնների միջև կապերը:
- բացահայտել բանկի ֆինանսական ցուցանիշների անորոշության բնույթը և հիմք ընդունելով բանկերի կատարողականի չափը՝ առաջարկել դրանց դասակարգման մոտեցումները :
- բացահայտել առևտրային բանկի արդյունավետությունը որոշող գործոնների միջև փոխկապակցվածության աստիճանը:
- հիմնվելով բազմագործոն էկոնոմետրիկ մոդելների ուսումնասիրության վրա՝ գնահատել բանկի ակտիվների շահութաբերությունը:
- առաջարկել անորոշության պայմաններում առևտրային բանկը բնութագրող գործոնների վերլուծության մեթոդներ՝ հիմնված անորոշ բազմությունների տեսության վրա:

Ատենախոսության հիմնական գիտական արդյունքները և նորույթը

Ատենախոսության շրջանակներում կատարված ուսումնասիրությունների ու վերլուծությունների հիմնական գիտական արդյունքները և գիտական նորույթը հետևյալն են.

- Մշակվել է որոշող գործոնների համակարգ, որի հիման վրա ստեղծվել են առևտրային բանկի արդյունավետության գնահատման մոդելներ:
- Կառուցվել են առևտրային բանկի բազմագործոն էկոնոմետրիկ վերլուծության տնտեսամաթեմատիկական մոդելներ՝ հիմնված շահութաբերության որոշող գործոնների վրա:
- Ստեղծվել են անորոշության պայմաններում առևտրային բանկերի արդյունավետության

քանակական գնահատման և համեմատական վերլուծության մոտեցումներ՝ օգտագործելով ոչ հստակ բազմությունների տեսության մեթոդները:

Ատենախոսության կառուցվածքը և բովանդակությունը

Ատենախոսությունը բաղկացած է ներածությունից, երեք գլուխներից, եզրակացություններից, օգտագործված գրականության ցանկից և հավելվածներից: Ատենախոսությունը կազմված է 130 էջ-ից:

Ներածությունում հիմնավորված է թեմայի արդիականությունը, ներկայացված են հետազոտության հիմնական նպատակը, ուսումնասիրության օբյեկտը և առարկան, աշխատանքի տեսական, մեթոդական և տեղեկատվական հիմքերը, գիտական նորույթը և ստացված հիմնական արդյունքները, ինչպես նաև ատենախոսության արդյունքների գիտական և գործնական կիրառական նշանակությունը:

Ատենախոսության առաջին՝ «Բանկերի արդյունավետության բարձրացման տեսական և մեթոդական հիմքեր» գլխում մանրամասն անդրադարձ է կատարված բանկերի արդյունավետության բարձրացման տեսական և մեթոդալոգիական հիմքերին, կառուցվածքին, բաղադրիչների առանձնահատկություններին:

Երկրորդ՝ «Առևտրային բանկի արդյունավետության տնտեսական մաթեմատիկական մոդելավորումը հիմնված գործոնների գնահատման վրա» գլխում անդրադարձ է կատարված բաղադրիչների շրջանակներում կառուցվող տնտեսագիտամաթեմատիկական մոդելների տեսական հիմքերին: Ներկայացվել է 9 բնութագրող գործոնների ռեգրեսիոն վերլուծության մոդելը, առևտրային բանկերի արդյունավետության քանակական գնահատման և համեմատական վերլուծության մոտեցումները՝ օգտագործելով ոչ հստակ բազմությունների տեսության մեթոդները: Ատենախոսությունը հիմնված է երկրորդական տվյալների վրա: Տվյալները հավաքագրվել են վերլուծված բանկերի հաշվեկշռի և ֆինանսական արդյունքների տարեկան հաշվետվություններից:

Ատենախոսության երրորդ «Հայաստանի առևտրային բանկերի արդյունավետության չափումը և գնահատումը» գլխում ուսումնասիրվել են ՀՀ առևտրային բանկերի ժամանակային շարքերը: Այնուհետև գնահատվել են ՀՀ բանկերի համեմատական արդյունավետությունը, շահութաբերության ցուցանիշի վրա ազդող գործոնների ազդեցության չափը:

Ատենախոսության շրջանակներում ներկայացված ուսումնասիրությունների արդյունքում հեղինակը հանգել է մի շարք եզրակացությունների.

- ROA- հետաձգված ROA-ն դրական ազդեցություն ունի ընթացիկ ROA-ի վրա, եթե հաշվի առնվեն ROA (-1) և ROA (-4): ROA-ն (-3) բացասաբար է ազդում ROA-ի վրա:
- LnSize- արդյունքները ցույց են տալիս դրական կապ բանկի չափի և շահույթի միջև: Գործակիցը 0,004 է, ինչը նշանակում է, որ բանկի չափի 1 տոկոս աճը մեծացնում է նրա շահույթը 0,004 տոկոսով:
- LLP- վարկերի կորուստների պահուստավորումը բացասաբար է ազդում բանկերի ROA-ի վրա: Գործակիցը հավասար է -0,001:
- Իրացվելիություն - մոդելը չի պարունակում իրացվելիության -1, -2, -3 լագավորված փոփոխականներ , քանի որ դրանք վերացվել են վերջնական ռեգրեսիոն մոդելից իրենց ոչ նշանակալի լինելու պատճառով: Ռեգրեսիոն մոդելի վերջնական տարբերակը պարունակում է հետաձգված իրացվելիություն (-4) և (-5)՝ -0,0004 և 0,0005 գործակիցներով: (-4) հետաձգված իրացվելիությունը բացասական ազդեցություն ունի, մինչդեռ իրացվելիությունը (-5) դրականորեն ազդում է ROA-ի վրա:
- Գնաճի հարաբերակցությունը- ռեգրեսիայի արդյունքները ցույց են տալիս, որ գնաճի գործակիցը (-4) 0,09 է: Գործակիցը դրական է և նշանակալի: Միաժամանակ Գնաճի գործակիցը (-5) բացասական է և աննշան
CAR- Կապիտալի համարժեքության հետաձգված փոփոխականները (-4) և (-5) ունեն տարբեր ազդեցություններ՝ 0,0009 և (-0,0009):
- Կապիտալի կառուցվածքի գործակիցներ- Արդյունքների համաձայն՝ պարտք/ակտիվներ և պարտք/սեփական կապիտալ հարաբերակցությունները բացասական ազդեցություն ունեն ROA-ի վրա: Բացառությամբ նախորդ գործակիցների, կապիտալի կառուցվածքի փոփոխականների գործակիցները նշանակալի չեն:
- Սպեկտրալ վերլուծության արդյունքում հայտնաբերվել են օրական միջակայքեր բոլոր փոփոխականների ժամանակային շարքերի համար, որոնք հնարավորություն են տալիս կանխատեսել ժամանակային շարքերի դինամիկ վարքագիծը:
- Յուրաքանչյուր հաճախականության տիրույթում նշվել և հայտնաբերվել են սերիաների միջև ժամանակային ուշացումների փուլային հարաբերությունները:
- Խաչաձև սպեկտրալ վերլուծությունը թույլ է տալիս գնահատել բանկի գործունեության արդյունավետությունը բնութագրող փոփոխականների միջև կապի աստիճանը:

- Որպես ուսումնասիրված փոփոխականներ՝ դիտարկվել են փոփոխականներ, որոնք ներկայացնում են բանկերի ֆինանսական գործունեությունը և բացահայտում այդ փոփոխականների միջև կապը՝ կախված հաճախականություններից:
- Խաչաձև սպեկտրալ վերլուծության մեթոդի շնորհիվ հնարավորություն է ստեղծվել համեմատելու ՀՀ առևտրային բանկերի արդյունավետությունը:
- Ոչ հստակ բազմությունների մեթոդի հաշվարկի արդյունքում հնարավոր է դարձել դասակարգել բանկերի գործունեության արդյունավետ 18 եռամսյակները չորս խմբի՝ սկսած ամենաարդյունավետ եռամսյակների խմբից մինչև ամենաանարդյունավետ եռամսյակների խումբ:

Ատենախոսության տեսական և գործնական նշանակությունը

Ատենախոսության արդյունքները կարող են կիրառվել ՀՀ առևտրային բանկերում, ինչպես նաև ՀՀ Կենտրոնական Բանկում՝ ոլորտի ռազմավարական կառավարման արդյունավետության բարձրացման նպատակով: Աշխատանքում ներկայացված մեթոդները կարող են օգտագործվել բանկերի ռազմավարության մշակման, ցուցանիշների վարքագծի վերլուծության և որակական կանխատեսման նպատակով:

Դիտողություններ ատենախոսության վերաբերյալ

Կատարված ատենախոսության վերաբերյալ նշվել են հետևյալ դիտողությունները

- Անհասկանալի է առաջին գիտական նորոյթի ձևակերպումը, այն մասին թե կոնկրետ ինչ մոդելներ են մշակվել հեղինակի կողմից: Մինչդեռ ներկայացված մոդելները դասագրքային են, իսկ հեղինակի կողմից միայն տրվել են դրանց մաթեմատիկական նշանակություններն ու իրենց հիպոթեզները, մեթոդների ընտրության, գնահատման և արդյունքների ամփոփման հատվածները:
- Աշխատանքը ներկայացվել է անգլերեն լեզվով, ուստի, բավարար պայմաններից մեկն այն է, որ գրականության ցանկը ներկայացվի ըստ հղումների և մեջբերում կատարելու ձևի ընտրությունից կախված:
- Քանի որ ատենախոսությունը ներկայացված է անգլերեն լեզվով, ցանկալի կլիներ կիրառել ակադեմիական անգլերեն (առնվազն C1)՝ հաշվի առնելով տնտեսամաթեմատիկական կատեգորիաների պարզունակ ձևակերպումները:

- Ատենախոսության մեջ կան կրկնություններ նույն պարբերությունների մասով, օրինակ էջ 45-ում բերված աղյուսակը կրկնում է էջ 62-ում բերված աղյուսակին, ինչպես նաև կրկնվում են դրանց բովանդակության հատվածները:
- Սեղմագրի էջ 18-ում բերված հրապարակված հոդվածների ցանկից կարելի է եզրակացնել, որ հեղինակը անհամաչափ կերպով է կատարել հոդվածների հրապարակումը՝ 2021-2022 թթ. ժամանակահատվածում հրապարակել է 5 հոդված:
- Սեղմագրում բացակայում են հղումները հեղինակի աշխատանքներին:
- Սեղմագրում աշխատանքների հեղինակների մասին հղումները բացակայում են:
- Ատենախոսությունում և սեղագրում չի ներկայացվել, թե հեղինակը քանի հոդվածներ է հրապարակել (Ատենախոսության արդյունքների փորձարկում և հրապարակումներ հատվածը):
- Եթե հեղինակը հոդվածները հրապարակել է 2020-2021թթ., անհասկանալի է այն փաստը, թե ինչու է ընտրվել 2012-2018թթ. ժամանակահատվածում առևտրային բանկերի տվյալները, և նույնիսկ ամսեկան կամ եռամսյակային շարքեր ներկայացնելով, արդյունքները արժանահավատ չեն կարող լինել: Բացի այդ, 2019-2023թթ. առևտրային բանկերի ֆինանսական ցուցանիշները կտրուկ ավելացել են, ինչպես նաև ընդհանրապես, բանկերը էապես փոխվել են, մասնավորապես 2023 թվականին 18 առևտրային բանկերում արձանագրել են զուտ շահույթի գրեթե եռապատիկ աճ: Իսկ հեղինակի կողմից բանկերի արդյունավետությունը դիտարկվել է ֆինանսական կայունության տեսանկյունից, ինչը, բավականին խորությամբ և նույնիսկ ամսական կտրվածքով կատարում է ՀՀ ԿԲ-ը:
- Առհասարակ առևտրային բանկերի արդյունավետության գնահատումը պայմանավորված է նրանով, թե ինչպիսին է նրանց մրցակցության մակարդակը և ինչ արդյունքներ են արձանագրում, տվյալ դեպքում առավելագույն շահութաբերության ապահովումն է: Վերջինս հնարավոր է այն դեպքում եթե առկա են մուտքային գործոններ, ինչպիսիք են՝ ավանդներ, բանկի աշխատողների թիվ, կապիտալի պահանջ, ինչպես նաև ելքային գործոններ, ինչպիսիք են՝ փոխառնչություններ/վարկեր, պորտֆելի կառուցվածք և ներդրումներ, ինչպես նաև՝ բանկի հաճախորդներ: Բանկերը հիմնականում միմյանց հետ մրցում են ելքային գործոններով, մասնավորապես հաճախորդների թվաքանով, ինչը խոսում է բանկի արդյունավետության և հուսալիության մասին: Հեղինակը այս կոնցեպտուալ մոտեցմամբ հաշվի չի առել, և մաթեմատիկական գնահատականներում չի ներառել մակրոտնտեսական գործոններ, օրինակ ինֆլացիոն փոփոխությունները, փոխարժեքը, բանկի ֆինանսական ցուցանիշները:

- Ատենախոսությունում մեծ ծավալ է կազմում աղյուսակների և գծապատկերների իրար հաջորդող էջերի թիվը /ատենախոսության էջ 68-76, 78-99:Տրվել են մաթեմատիկական արդյունքները, սակայն դրանց նկարագրական և տնտեսագիտական հիմնավորումները թույլ են կատարվել:
- Ատենախոսության էջ 48-ում տրվել են 3 մոդելներ, դրանց դասագրքային բնորոշումները, հիմնավորումներն ու ընտրության սկզբունքները, սակայն հեղինակի կողմից ընտրվել է ընդհանուր արդյունավետության մոդելը /Common Effect Model/՝ առանց կիրառական արդյունքների: Նույն միտքը կրկնվում է էջ 77-ում:

Եզրակացություն

Կատարված դիտողությունները չեն նսեմացնում ատենախոսության արժանիքները, այլ ակնկալվում է, որ դրանք հաշվի կառնվեն հեղինակի կողմից իր հետագա հետազոտություններում:

Ատենախոսության շրջանակներում կատարված ուսումնասիրությունների ու վերլուծությունների հիմնական գիտական արդյունքները և գիտական նորույթը հետևյալն են.

- մշակվել է որոշող գործոնների համակարգ, որի հիման վրա ստեղծվել են առևտրային բանկի արդյունավետության գնահատման մոդելներ:
- կառուցվել են առևտրային բանկի բազմագործոն էկոնոմետրիկ վերլուծության տնտեսամաթեմատիկական մոդելներ՝ հիմնված շահութաբերության որոշող գործոնների վրա:
- ստեղծվել են անորոշության պայմաններում առևտրային բանկերի արդյունավետության քանակական գնահատման և համեմատական վերլուծության մոտեցումներ՝ օգտագործելով ոչ հստակ բազմությունների տեսության մեթոդները:

Սոնա Քաջիկի Գրիգորյանի թեկնածուական ատենախոսությունը ունի գիտագործնական նշանակություն, իրենից ներկայացնում է ինքնուրույն ամբողջական հետազոտություն, որում դրված և լուծված են կարևոր ու արդիական խնդիրներ: Հեղինակը հանդես է բերել մասնագիտական ու վերլուծական անհրաժեշտ մակարդակ, ինչի մասին են վկայում բուն ատենախոսությունը և դրանում ստացված արդյունքները:

Ատենախոսության սեղմագիրը համապատասխանում է հետազոտության բովանդակությանը և արտացոլում է աշխատանքի հիմնական արդյունքները, որոնք հրատարակված են հեղինակի 5 գիտական հոդվածներում:

Ընդհանուր առմամբ, Ս.Ք. Գրիգորյանի «Առևտրային բանկերի գործունեության արդյունավետության գնահատման հիմնահարցերը» թեմայով ատենախոսությունը համապատասխանում է «Հայաստանի Հանրապետությունում գիտական աստիճանների շնորհման կանոնակարգի» 6-րդ և 7-րդ կետերին, ինչպես նաև թեկնածուական ատենախոսություններին

ներկայացվող պահանջներին, իսկ դրա հեղինակն արժանի է Ը.00.08 «Տնտեսության մաթեմատիկական մոդելավորում» մասնագիտությամբ տնտեսագիտության թեկնածուի գիտական աստիճանի շնորհմանը:

Ատենախոսությունը քննարկվել է Հայաստանի ազգային պոլիտեխնիկական համալսարանի Ինժեներական տնտեսագիտության և կառավարման ֆակուլտետի Ինժեներական տնտեսագիտության ամբիոնի 2023 թվականի դեկտեմբերի 20-ի նիստում (արձանագրություն թիվ 8): Նիստին մասնակցում էին՝ տնտ.գ.թ. դոցենտներ Ե.Վ. Պետրոսյանը, Գ.Ա. Շուշանյանը, Զ.Ա. Թադևոսյանը, Ն.Պ. Ադոնցը, Գ.Ս. Գրիգորյանը, Լ.Կ. Հարությունյանը, Ա.Խ. Խաչատրյանը, Վ.Հ.Բարսեղյանը, Բ.Յ.Բաղդասարյանը, Կ.Վ. Տուրյանը, դասախոսներ՝ Գ.Ս. Այվազյանը, Ն.Գ. Սահակյանը, Հ.Ս. Թադևոսյանը, Ի.Է. Ավանեսյանը, Մ.Գ. Տավարացյանը, Գ.Ա. Հարությունյանը:

Ինժեներական տնտեսագիտություն և կառավարում ֆակուլտետի

Ինժեներական տնտեսագիտություն ամբիոնի վարիչի ժ/պ

Տնտեսագիտական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ

Ե.Վ. Պետրոսյան

Տնտեսագիտական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ Ե.Վ. Պետրոսյանի ստորագրությունը հաստատում եմ

Հայաստանի ազգային պոլիտեխնիկական համալսարանի

Գիտական քարտուղար

Մ.Ս. Հովհաննիսյան